

Сухомлин Ю. В. - здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

ПОДАННЯ ТА РОЗГЛЯД КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Нагальною проблемою правозастосовної практики органів досудового розслідування та прокуратури є забезпечення обрання до підозрюваного у судовому порядку одного із передбачених кримінальним процесуальним законом запобіжних заходів. Особливо гостро це питання постає під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, до яких, відповідно до положень Кримінального кодексу (КК) України, належать суспільно небезпечні, протиправні діяння. Про актуальність наукового дослідження та необхідності практичного розв'язання проблем, пов'язаних із обранням до осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні корупційних злочинів, свідчать систематичні повідомлення у засобах масової інформації представників громадськості, прокуратури, органів досудового розслідування Національної поліції про неоднозначну практику правозастосовної діяльності сторони обвинувачення та органів судової влади з цього питання. Зокрема, за офіційною інформацією Генеральної прокуратури України про правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, за десять місяців 2016 року було повідомлено про підозру 2555 особам, і лише до 115 осіб було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Правові підстави й умови застосування запобіжних заходів під час розслідування кримінальних правопорушень про корупційні злочини визначаються положеннями глави 18 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України.

Зважаючи на проблеми нормативного характеру, притаманні чинному КПК щодо порядку й умов обрання запобіжних заходів, депутати Верховної Ради України VIII скликання зареєстрували чимало законодавчих ініціатив з цього питання, зокрема законопроект № 1838 «Про внесення змін до ст. 182 КПК» (щодо порядку визначення розміру застави); законопроект № 1871 «Про внесення змін до КПК» (щодо неможливості звільнення під заставу за корупційні злочини); законопроект № 2330 «Про внесення змін до Закону України «Про внесення змін до КПК» (щодо аспектів застосування застави та злочинів до яких застосовується тримання під вартою); законопроект № 2870 «Про внесення змін до КПК» (щодо забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження при визначенні та застосуванні запобіжних заходів).

Одним із законопроектів (від 28 листопада 2014 року № 1103) щодо підвищення ефективності застосування запобіжних заходів

стосовно осіб, підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні тяжких або особливо тяжких корупційних злочинів, передбачалось: збільшення розміру застави для осіб, підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину до п'яти - десяти розмірів предмета злочину або шкоди, у завданні якої така особа підозрюється, обвинувачується, за умови, що розмір застави для таких осіб не може бути меншим від верхньої межі розміру застави для злочинів відповідної тяжкості згідно загального порядку; заборону слідчому судді, суду під час постановлення ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначати розмір застави у кримінальному провадженні щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею; встановлення для слідчого судді, суду в разі застосування запобіжних заходів, не пов'язаних із триманням під вартою, а також запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою із визначенням розміру застави щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, за будь-яких обставин зобов'язувати підозрюваного, обвинуваченого здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну, а також носити електронний засіб контролю. Досить актуальним, щодо протидії корупції в Україні засобами кримінального процесуального примусу, є й законопроект від 15 лютого 2016 року № 4057, поданий на розгляд парламенту за назвою «Про внесення змін до КПК (щодо особливостей звернення в дохід держави грошових коштів, цінностей та доходів від них до ухвалення вироку суду)», який передбачає вдосконалення положень чинного кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення можливості здійснення звернення в дохід держави грошових коштів, цінностей та доходів від них в установленому порядку до вироку суду у разі, коли підозрюваний у вчиненні корупційних злочинів чи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, створення злочинної організації переходується від слідства.

Дійсно, такі законодавчі ініціативи на нормативному рівні позбавить можливості ймовірних корупціонерів у разі подання та розгляду клопотань під час обрання запобіжних заходів уникати правосуддя, наприклад, призначення особам, яких застали за вчиненням злочину, зокрема у випадках внесення застави в розмірі, еквівалентному сумі хабара; запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, навіть після попередньої втечі; запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, без забезпечення контролю місцеперебування корупціонера тощо.

Процес обрання запобіжних заходів у цій категорії кримінальних правопорушень означений проблемою щодо реалізації положень ч. 3 ст. 176 КПК України, відповідно до яких слідчий суддя, суд відмовляє в застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних

заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. Водночас сторона обвинувачення інколи не зовсім переконливо може довести в суді наявність підтверджених матеріалами кримінального провадження ризиків стосовно того, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України. Адже під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Розв'язання окреслених нормативно-правових та практичних проблем процесу подання та розгляду клопотань буде слугувати більш ефективному розслідуванню корупційних правопорушень, а також забезпечувати належне досягнення завдань кримінального судочинства загалом.